

Розглянувши окремі аспекти змісту і методики навчання учнів основної школи декоративно-прикладному мистецтву, можна зробити такі висновки:

- аналіз навчальних програм досліджуваного періоду показав, що в них було закладено великі можливості для навчання учнів декоративно-ужитковому мистецтву, враховуючи місцеві традиції краю, в якому вони проживають;
- декоративно-ужиткове мистецтво виступало ефективним засобом різностороннього розвитку школярів, воно сприяло збагаченню пізнавальних інтересів та здійснювало вплив на формування художньо-естетичної та технологічної культури учнів;
- використання виховного потенціалу народних ремесел сприяло збереженню національної культури;
- декоративно-ужиткове мистецтво окремих регіонів країни не було повністю автономним, на нього мали вплив традиції інших регіонів, що було зумовлено плином часу та суспільно-політичними обставинами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович Є. А., Захарчук-Чугай Р. В., Станкевич М. С. Декоративно-прикладне мистецтво. — Львів: Світ, 1993. — 272 с.
2. Земляков Е. И. Инкрустация оловом по древесине // Школа и производство. — 1983. — № 12. — С. 33.
3. Кулешов С. М., Аверичев Ю. П. Сборник документов по трудовому и профессиональному обучению. — М.: Просвещение, 1987. — 209 с.
4. Організація трудової підготовки учнів 1–7 класів за новими програмами. Інструктивно-методичний лист на допомогу вчителям трудового навчання, директорам і заступникам директорів шкіл. — К.: Радянська школа, 1986. — 71 с.
5. Програма трудового обучения учащихся 5–7 классов— К.: Радянська школа, 1986. — 150 с.
6. Хворостов А. С. Декоративно-прикладное искусство в школе: Пособие для учителей. — М.: Просвещение, 1981. — 175 с.

Оксана ШПАРИК

ІДЕЇ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ У СПАДЩИНІ КОНФУЦІЯ

У статті проаналізовано основні концептуальні положення щодо доцільності неперервної освіти, відображені у творчій спадщині видатного давньокитайського педагога, філософа та суспільно-культурного діяча Конфуція.

Багатство суспільства значною мірою визначається сумою знань, нагромаджених у ньому, й умінням творчо їх використовувати. Термін «знання» охоплює не лише знання технічні, що використовуються у процесі створення товарного продукту, а передусім знання фундаментальні, які стосуються галузі природничих наук, культури й мистецтва. За визначенням тих, обґрунтував реальність суспільства знань, кожен його член повинен прагнути того, щоб на основі загальної високої культури знань в галузі природничих і загальнотехнічних наук добирати кваліфікованих рішень у політиці, виробництві товарів чи виробництві нових знань.

Концепція неперервної освіти — це система поглядів на освітню практику, яка проголошує навчальну діяльність людини невід’ємною та природною складовою її способу життя у будь-якому віці. Отже, це послідовний і взаємопов’язаний процес засвоєння знань, умінь і навичок в діючій системі закладів, установ освіти та самоосвіти протягом всього життя.

Неперервна освіта є цілісним процесом, що забезпечує поступовий розвиток творчого потенціалу особистості і різнобічне збагачення її духовного світу. Цьому покликані сприяти послідовні етапи, так би мовити «щаблі» спеціально організованого навчання, що водночас впливає на сприятливі для людини зміни в її соціальному статусі. Основна мета неперервної освіти — довічне збагачення творчого потенціалу особистості.

У центрі уваги парадигми неперервної освіти перебуває людина, її особистість, її бажання та здібності, «різнобічному розвитку яких приділяється основна увага» [1, 125].

Ідея освіти впродовж життя не є новою. Вона висувалася вже педагогами і мислителями Стародавнього світу. Одним із них був китайський філософ і суспільно-культурний діяч

Конфуцій (551–479 рр. до н. е.). Вважається, що він досконало володів гуманітарним знанням свого часу, яке включало наступні складники: знання з етики, музики, письма, математики, уміння керувати колісницею, стріляти з лука тощо. Конфуцій був відомий у Піднебесній імперії своєю моральністю і мудрістю, проте постійно вдосконалював власні знання, навички, майстерність і почуття.

Конфуцій став одним з найвідоміших педагогів в історії не тільки китайської, а й світової культури. На основі його знань про людське життя китайські науковці протягом 2500 років уклали і тлумачили цінне зібрання життєвої мудрості, сформульоване у вигляді повчань і сентенцій. Вважаємо, що через необхідність стабілізувати і гармонізувати суспільні відносини та політичне життя людство незмінно буде звертатися до конфуціанського досвіду, що й постійно актуалізує цю духовну традицію.

Мета статті — дослідити та висвітлити основні концептуальні положення творчої спадщини Конфуція щодо неперервної освіти людини.

Відповідно до стародавніх традицій, Конфуцій не систематизував власне вчення, а висловлював свої думки, міркування та погляди (зазвичай, з питань моралі та філософії) у формі відповідей та пояснень на запитання учнів. Приведенням до ладу та систематизацією цих уривчастих, окремих думок, афоризмів та висловів, а також їх коментуванням зайнялись пізніші покоління прихильників ідей філософа — конфуціанці. Здобутком їхньої довгорічної праці стали канонічні книги «У-цзін» («П'ятиканонник») та «Сишу» («Чотирикнижжя»). І походження, і достовірність, і ступінь давності цих книг не є безсумнівним та автентичним. Більшість європейських та китайських дослідників конфуціанства вважають тексти напрацюванням давньої епохи. Деякі вчені, зокрема авторитетний знавець китайської літератури російський вчений, професор В. П. Васильєв, відносять канонічні книги до початку християнської ери. Немає сумніву вказаний, що твори пройняті конфуціанським світоглядом, проте відокремити цей елемент від більш давнього не є можливим.

З усієї чисельної конфуціанської літератури за китайським мудрецем з певною вірогідністю можна зазначити авторство праці «Шуцзін» («Книга історії»), «Чуньцю» («Весна та осінь»). Власне конфуціанську систему моралі і філософії викладено у трактатах «Лунь юй» («Бесіди та судження»), «Чжун юн» («Дотримання середини»), «Да сюе» («Велике вчення»), упорядкованих, як відомо, не Конфуцієм. Головним недоліком цих творів, з точки зору європейських учених, є туманність, високопарність і перенасичення текстів складними метафорами. Незрозумілість канонічних книг зумовила появу чимало коментарів пізніших авторів, які ще більше затемнили первісну суть [4, 408–409].

Необхідно відзначити, що Конфуцій не займався розробкою таких властивих західноєвропейській і слов'янській філософській думці квестій, як загальні питання буття і небуття, не шукав відповіді на глобальні питання про походження світу та людини. Він зажив слави насамперед завдяки своєму етико-політичному вченню, у центрі якого стояла людина — член родини, суспільства. Мислитель надавав пріоритетного значення освіті в житті людини і держави, наголошуючи на важливості навчання та наступному осмисленні здобутих знань для застосування у повсякденному житті, закликав людей керуватися здобутим знанням у практичній і суспільній діяльності. Так, що перша цитата книги-записів висловів Конфуція «Лунь юй» безпосередньо стосується педагогічних поглядів стародавнього вченого: «Вчитися і своєчасно використовувати пройдене на практиці — хіба не це є радістю?» [10, розд.1, вислів 1]. Вважаємо це педагогічним кредо мислителя.

У процесі навчання, на думку Конфуція, людина стає кращою і моральнішою, замислюється над виправленням недоліків поведінки та неправильних вчинків. Він проголошував важливість освіти широких верств населення для того, щоб спрямувати життя народу «правильним шляхом», який прості люди самотужки були не здатні обрати, бо «істинний шлях» — то найвища мудрість, що відкривається лише небагатьом посвяченим, яких закликало правити людьми і своїм прикладом вести їх за собою [3, 73–80].

У текстах праць філософа є багато посилань на старовину, тобто історичних прикладів та згадок про літературно-історичні пам'ятки доконфуціанської доби. Конфуцій, його учні та представники конфуціанської філософської школи не лише закликали до збереження старовини, а й дбайливо зберігали і поширювали пам'ятки стародавньої китайської літератури.

Завдяки таким зусиллям багато історичних свідоцтв дійшло до наших днів як документальні взірці давньої китайської культури та втілення етично-виховних принципів.

Конфуцій вважав, що моральність є головним чинником поведінки людини, і тому оцінював людей насамперед з моральної точки зору. На його думку, всі люди «за своєю природою близькі один до одного, але за своїми звичками дуже відрізняються один від одного» [10, розд. 17, вислів 2]. Деякі особи стають добрими та моральними, інші — дурними та злими. Людину, якій властиві вищі чесноти, Конфуцій називав «благородним мужем» (цзюньцзи). На думку філософа, благородна людина повинна постійно самовдосконалюватися, виправляючи свої помилки, прагнучи дотримуватися ідеальних правил або певних норм поведінки. Такі норми існували в китайському суспільстві задовго до Конфуція і були усталеними зразками того, як необхідно поводитись у будь-яких випадках життя залежно від становища людини в родині та суспільстві. Конфуцій був впевнений у непохитній істинності цих установлень і постійно їх пропагував, розуміючи під «нормами поведінки» не тільки життєві правила, а й принципи належної, шляхетної поведінки людини в суспільстві. Загалом, на думку мислителя, людина повинна виявляти такі чесноти, як щирість, відданість, скромність, помірність, поступливість.

Конфуцій вважав: для того, щоб людина стала досконалою, їй необхідно здобути знання для того, щоб це здійснити — необхідно вчитися. У книзі «Лунь юй» людині приписується обов'язок вчитися розсудливо, повсякчасно розмірковуючи в процесі навчання, інакше останнє не досягне мети. «Вчитися і не обмірковувати — марно, розмірковувати і не вчитися — наражатися на небезпеку» [10, розд. 2, вислів 15]. Якщо людина буде навчатися механічно, вона не осягне суті навчання, а згодом не зможе використати набуті знання на практиці. І все, чого вона досягне, — це змарнований час. «Якщо людині, що завчила напам'ять всі триста віршів з «Книги пісень» доручити управління і вона не впоралася зі справами, якщо її відправити до сусіднього князівства¹, а вона і там не змогла самостійно вирішити проблеми, то яка користь від того, що вона вивчила так багато?» [10, розд. 13, вислів 5].

Проте, незважаючи на яскраво виражену автором необхідність участі роздумів в процесі навчання, Конфуцій був проти довільного процесу мислення, не внормованого канонами або положеннями давніх мислителів. На його думку, людина жодним зусиллям не може зрівнятися з їхньою найвищою мудрістю, а тому найвірніший спосіб, щоб здобути хоча б частку їхнього знання, — це обмірковування та вивчення їхнього життєвого шляху та думок. «Я перебував у роздумах цілий день без їжі і цілу ніч у безсонні. Але це ні до чого не призвело. Краще за все — вчитися» [10, розд. 15, вислів 31]. Він вважав, що завдяки навчанню знання вдосконалюється і таким чином досягається повне розуміння суті речей. Оскільки розуміння повинно бути ґрунтовним, то для цього потрібно заглиблюватися в предмет вивчення. Справжнє знання має давати можливість людині відрізнити правду від неправди, порівнювати суще з добрим та уникати злого.

Конфуцій дійшов важливого висновку, що люди поділяються на чотири категорії, починаючи з найвищого (найдосконалішого) рівня: перша — ті, хто володіє знанням від природи; друга — ті, хто прагне здобути знання; третя — це люди, обмежені за своєю природою, котрі навчаються тільки після того, як зіткнулися з труднощами, бо розуміють, що можуть здолати ці труднощі тільки після оволодіння певним рівнем знання. І остання, найнижча категорія — це люди, які не здатні засвоїти будь-що. Наведемо вислів Конфуція: «Найвище стоїть той, хто володіє знанням від народження; наступний — той, хто здобуває знання у навчанні; за ним іде той, хто береться до навчання, натрапивши на труднощі. Того, хто зазнав труднощів і не взявся до навчання, люди зараховують до найнижчих» [10, розд. 16, вислів 9]. Людина, котра володіє знанням, стоїть на своєрідному шабелі безпосередньо за мудрецем і називається досконалою людиною або «благородним мужем» (цзюньцзи). Такій особі теж властиві слабкості та недоліки, проте шляхом вдосконалення добра, що в нього закладено природою, вона може наблизитися до мудреця. Теза про те, що людина постійно

¹ За часів Конфуція Піднебесна імперія складалася з 12 самостійних князівств, володар кожного з яких намагався захопити верховну владу.

змінюється, впливає з такого положення: «Не змінюється ніколи лише найвища мудрість та надмірна дурість» [10, розд. 7, вислів 3]. Однак мислитель застерігав: якими будуть зміни — залежить від любові та прагнення особи до навчання. Конфуцій вважав, що він особисто не досяг того рівня, на якому повинна стояти досконала людина. «В освіченості я схожий на інших людей, що ж стосується достоїнств благородного мужа, то я ще не всіма володію» [10, розд. 7, вислів 33].

Проголошуючи цінність знань у житті людей, мислитель мав на увазі, що завдяки любові до знання та наполегливості в навчанні людина здобуває знання. Отримуючи знання, вона приходиться до розуміння істини, а схиливши розум до істини, є на шлях вдосконалення. Він зазначав, що без любові до знання «прагнення до людяності веде до безглуздя, прагнення до знання без любові до навчання веде до втрати стійкої опори в житті; прагнення до чесності без любові до навчання призводить до того, що будеш приносити людям шкоду; прагнення до відвертості без любові до навчання веде до пафосу, прагнення до мужності без любові до навчання призводить до заколоту, прагнення до рішучості без любові до знання веде до безглуздя» [10, розд. 7, вислів 8]. З цього вислову постає, якого винятково важливого значення набувало знання (або освіта) у світоглядній концепції мислителя: воно мало проймає абсолютно всю структуру життєдіяльності і людини, і суспільства.

Конфуцій підходив з великою відповідальністю до процесу навчання. Наведені нижче відомості з книги «Історичні нотатки» («Ши Цзі») Сима Цяня, великого китайського історика, дають повне уявлення про те, з якою ретельністю мислитель оволодівав одним з «шести видів мистецтв» — музикою. Конфуцій вчився у відомого знавця та викладача класичної музики на ім'я Ши Сян грі на ціні¹. Пройшло десять днів, а він вивчав лише початкові акорди. Ши Сян сказав, що можна вивчати вже іншу пісню, бо цією мелодією Конфуцій-учень оволодів, на що той відповів: «Я лише засвоїв мелодію, проте не оволодів мистецтвом виконання». Через деякий час Ши Сян зауважив, що мистецтвом виконання Конфуцій вже оволодів і можна братися до вивчення наступної пісні. Але той заперечив у відповідь: «Я ще не зрозумів, у чому виразність її спрямованості». Пройшов ще деякий час і Ши Сян промовив: «Ви вже оволоділи цією мелодією, треба починати вивчати наступну пісню». Конфуцій занурився у глибокі роздуми, потім опам'ятався і радісно сказав: «Я уявляю собі цю людину. У неї смагляве обличчя, вона висока на зріст, погляд її спрямовано у далечінь. Хто, крім чжоуського Вень Вана² міг створити таку пісню?». Почувши таке, Ши Сян встав і, двічі вклонившись Конфуцію, сказав: «Мій вчитель казав, що ця пісня спочатку називалася «Вень Ван цао» («Твір Вень-вана») [2, 432–433].

Можна припустити, що Сима Цянь можливо і прикрасив деякі моменти, проте зумів передати те, з яким завзяттям Конфуцій вивчав музику, яким заглибленим і головне — образним було сприйняття ним музики.

Твердження мислителя про ставлення до навчання зводяться до наступних: «Навіть в поселенні з десяти господарств завжди знайдеться людина, рівна мені за щирістю та надійністю, але не буде жодної, яка б любила вчитись так, як я» [10, розд. 5, вислів 28]. Зазвичай скромний, у цьому вислові Конфуцій виявляє безмежну самовпевненість, бо його любов до навчання настільки сильна, що ніщо не витримує конкуренції з нею. Суть цієї любові полягає у тому, щоб «передавати, а не творити; вірити в традиції і любити їх». Наведемо ще один вислів Конфуція: «Я не з тих, хто володіє знанням від природи. Я просто люблю старовину і щиро прагну до неї» [10, розд. 7, вислів 20]. Таким чином, об'єктом вивчення для мислителя були не оголені факти його власного соціального оточення, а те, що знаходилося в традиціях давнини, інакше кажучи, в світі, який поставав з класичних старовинних книг.

Конфуцій завжди наголошував, що професіоналізм не є достатньою та вичерпною характеристикою досвідченої людини. На шляху досягнення досконалості людської суті головним чинником, на думку китайського філософа, виступала перевага суспільних інтересів над власними. Конфуцій розумів, що переваги суспільних інтересів над власними від пересічної

¹Цінь – цитра, стародавній китайський струнний музичний інструмент.

²Вень Ван (Освічений князь) (1077–1064 рр. до н. е.) — вірцевий політик, духовний засновник імперії Чжоу (1122–256 рр. до н. е.).

людини не доб'ється ніколи. Цієї мети можна досягти лише в процесі важкого та тривалого перевиховання особи, чим Конфуцій і займався до кінця свого життя. Він був переконаний, що процес вдосконалення людини повинен починатися з пригнічення або перетворення її «Я». Саме подолання себе, яке полягало насамперед у подоланні користолюбства, робить, на думку Конфуція, людину здатною будувати відносини з оточенням на зовсім іншій основі, оскільки вона стає незалежною від матеріальних умов свого існування.

Наступним кроком на шляху до перетворення звичайної людини на «досконалу» після подолання користолюбства Конфуцій вважав орієнтацію її волі. Мислитель надавав вихованню волі надзвичайного значення і вважав її однією з головних чеснот людини.

На думку Конфуція, процес формування і розвитку волі та збільшення знання (власне, інтелектуального розвитку) відбувається дуже повільно. Зокрема про себе Конфуцій казав: «В п'ятнадцять років мої думки зосередились на навчанні, в тридцять років відбулося моє становлення, в сорок звільнився від сумнівів, в п'ятдесят я дізнався веління Неба, а в шістдесят навчився дотримуватися цього веління. В сімдесят років я вже міг прислухатися до бажань свого серця, не порушуючи встановлених норм» [10, розд. 2, вислів 6]. Тобто процес етичного самовдосконалення людини та поповнення її професійних знань розглядалися філософом і його послідовниками як заняття «на все життя» і у «благородної людини» закінчувався лише з її смертю.

Конфуцій наголошував, що освіту може здобувати будь-хто, незалежно від віку, соціального статусу та національності. Учнів до своєї школи він добирав за принципом: «У навчанні не може бути відмінностей за походженням» [10, розд. 15, вислів 39]. Інакше кажучи, мислитель розглядав освіту і виховання як загальнолюдську цінність, універсальну необхідність для будь-якої особистості — і для аристократа, і для простої людини, і для китайця, і для іноземця. Таку тезу Конфуцій проголосив наприкінці рабовласницької епохи, коли у китайському суспільстві суворо дотримувалися вимог і традицій становості, а на іноземців (тобто некитайців) дивилися як на «зграю вовків». Це був новий, невідомий у Китаї досі принцип трактування освіти. Раніше до шкіл (вони переважно були державними) приймали лише дітей аристократів. І ось в царстві Лу, де жив Конфуцій, він відкриває школу, доступну кожному бажуючому. Плата за освіту була символічною: «в'язанка сушеного м'яса». За знанням потяглися люди різного віку з усієї країни. За свідомством Сима Цяня, кількість учнів у школі Конфуція доходила до трьох тисяч, але тих, хто справді заглибився у суть «шести мистецтв», було 72. Серед учнів були і заможні люди, в тому числі вихідці з прошарку спадкової аристократії. Інколи зустрічались учні майже одного віку з Конфуцієм.

Узагальнюючи наведені міркування, можна стверджувати, що у творчій спадщині Конфуція чітко прослідковуються такі основні думки щодо неперервної освіти:

- довічність освіти, тобто неперервна освіта, яка є навчальним процесом, що не закінчується і відбувається протягом всього життя людини;
- всезагальність і всестановість освіти, тобто безперервну освіту може здобувати будь-хто, незалежно від віку, соціального статусу та національності.

Професійна освіта у поєднанні з навчанням та етичним вдосконаленням, яка доступна кожній людині на будь-якому етапі її життєвого шляху, — ось головний принцип безперервної освіти за Конфуцієм, що актуалізується у сучасному світі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Банникова Т. М., Баранова Н. А. Непрерывность образовательного процесса как дополнительный фактор, обеспечивающий качество подготовки специалиста // Электронный ресурс: www.rusnauka.com
2. Конфуций / Изречения: пер. с кит. — М.: АСТ «Хранитель», 2008. — 506 с.
3. Клепиков В. З. Конфуций — выдающийся педагог Древнего Китая // Педагогика. — 2001. — № 3. — С. 73–80.
4. Коростовец И. Китайцы и их цивилизация // Жизнь и нравы старого Китая. — Смоленск: Русич, 2003. — С. 496.
5. Макгован Д. Китайцы у себя дома // Жизнь и нравы старого Китая. — Смоленск: Русич, 2003. — С. 496.

6. Макеєва О. Безперервна освіта суспільства — запорука майбутнього // Всеукраїнський загальнополітичний освітянський тижневик «Персонал-Плюс». — 2007. — № 3. // Електроний ресурс: www.personal-plus.net
7. Мартынов А. С. Конфуцианство. «Лунь юй» / Перевод А.С. Мартынова. — В 2 томах. — СПб.: Петербургское Востоковедение, 2001. — Т. 1. — 368 с.
8. 孔子的终身学习思想/张爱菊. Чжан Аймо. Думки Конфуція про безперервну освіту. // Електроний ресурс: www.ilib.cn (китайською мовою)
9. 现代国际终身教育论/吴遵民. — 上海教育出版社, (У Цзуньмін. Сучасна міжнародна безперервна освіта. — Шанхай, 1999. — 206 с)
10. 傅佩荣解读论语/傅佩荣著. —北京: 线装书局, 2006. (Фу Пейжун. Тлумачення «Лунь юй». — Пекін, 2006. — 348 с.)